

PRESSENS
FAGLIGE UTVALG

PFU-SAK NR. 094/15

KLAGER:	Forskningsprogrammet Concept, NTNU ved professor Knut Samset
ADRESSE:	7491 Trondheim
PUBLIKASJON:	NRK Brennpunkt (TV og NRK.no)
PUBLISERINGSDATO:	23.09.2014
STOFFOMRÅDE:	Forskning, offentlig administrasjon
SJANGER:	TVdokumentar, nyhet
SØKERSTIKKORD:	Kontroll av opplysninger, samtidig imøtegåelse
REGISTRERT:	22.03.2015
BEHANDLET I PFU:	26.05.og 17.12. 2015
BEHANDLINGSTID:	64 og 205 dager
KLAGEGRUPPE:	Universitet
PFU-KONKLUSJON:	
HENVISNING VVPL.:	
OMTALE/ANONYM.:	
MERKNADER:	NTNU og Concept brukes synonymt i sammendrag og uttalelse.

MERKNADER TIL SAKSBEHANDLINGEN:

Utvalget konkluderte 26. juni 2015 med at det ikke forelå brudd på god presseskikk. Klager har anført saksbehandlingsfeil og bedt om ny behandling. Sekretariatet har etterkommet dette ønsket.

Sammendraget i den opprinnelige klagen er beholdt uendret, men supplert med et tillegg som starter på side 10. Videre er den opprinnelige uttalelsen beholdt, men supplert med et forslag til tilleggsuttalelse.

SAMMENDRAG:

NRK Brennpunkt sendte **tirsdag 23. september 2014** programmet «**Kontrollørene kommer**», der redaksjonen tok for seg Statens kvalitetssikringsordning. Programmet rettet søkelyset mot styringen av større statlige investeringsprosjekter, og kvalitetssikringen av disse.

Den første delen av Brennpunkt-programmet, viser fire eksempler på prosjekter som på tross av intensjoner om det motsatte, hverken er gått raskere eller blitt billigere med kvalitetssikringsordningen.

NRK.no skriver i tittelen:

«Dyr og tidkrevende kvalitetssikring med liten effekt.»

Deretter følger en grafisk sammenligning av NTNU's undersøkelse og NRKs undersøkelse, fulgt av teksten:

«Da forskerne fra NTNU så på de første prosjektene som gikk gjennom kvalitetssikring, fant de at halvparten holdt(t) budsjettet. Man da NRK inkluderte alle prosjekter fra samme periode, fant vi at langt flere bruker mer penger enn planlagt.»

Professor Knut Fredrik Samset ved NTNU har forsket på kvalitetssikringsordningen. Han intervjues om sine funn:

«Resultatene var oppsiktsvekkende.»

Forskerne trakk frem at hele 80 prosent av norske statlige investeringsprosjekter holdt budsjettet, når man inkluderer bruk av en bevilget usikkerhetspott (P85).

«Dette er virkelig sensasjonelt. Da vi nylig presenterte dette på en samling i Storbritannia var alle svært imponert, sier professor og leder for forskningsprogrammet, Knut Samset i intervjuet på NRK1 og NRK.no»

NRK.no lenker også til hele NTNU rapporten.

«- Det betyr at styringen fra departementets side har vært veldig god, sier Samset i intervjuet.»

Men når NRK gjør sin egen undersøkelse med flere prosjekter, blir tallene annerledes enn den tidligere NTNU undersøkelsen indikerte. Tittel på NRK.no:

«NRKs undersøkelse gir et annet resultat.»

Og tekst:

«Brennpunkt ønsket å se nærmere på forskernes resultater. Vi har derfor samlet inn sluttkostnader og prognoser for sluttkostnad for alle prosjekt som ble kvalitetssikret fra 2000 til 2008.»

NRK fant 84 prosjekter, mot de 40 avsluttede prosjektene som NTNU hadde undersøkt. NRKs resultater ser annerledes ut:

«NRK får vesentlig høyere prosentandel som ikke holder budsjett. I vårt (NRKs) regnestykke er ikke Norge bedre enn resten av verden, på tross av omfattende kvalitetssikring. 34 prosent holder budsjettene, 66 prosent sprekker.», heter det på NRK.no.

NRK Brennpunkts reporter i TV intervjuet med statssekretær Jon G. Pedersen:

«Når vi snakker om kostnadene, våre tall viser jo at dette ikke er fullt så rosenrødt som de første tallene fra NTNU antyder.»

Og Samset siteres på NRK.no om de nye tallene:

«Samset vil ikke kommentere NRKs undersøkelse.»

Og:

«Hvis vi skulle gått inn i dette måtte vi kvalitetssikret NRKs tall. Vi vil selvsagt komme med oppdaterte tall ettersom prosjektene er ferdigstilt, sik at en får et riktig bilde av situasjonen, sier professor Knut Samset.»

NRK intervjuer også en internasjonalt anerkjent forsker, den danske professor Bent Flyvbjerg ved Oxford University, og statssekretær i Finansdepartementet, Jon G. Pedersen om NRKs tall.

NRK gjør også et poeng ut av det er fem private konsultantselskap som driver selve kvalitetssikringen, med stigende honorarer. Disse vises som fem logoer til venstre i skjermbildet i TV-innslaget. Til høyre vises logoene til NTNU og Concept-prosjektet, med en forklarende tekst:

«Forskere fikk 85 millioner kroner for å studere om ordningen virket.»

KLAGEN:

Klager er Forskningsprogrammet Concept på NTNU, ved professor Knut Samset (heretter NTNU).

Klager mener seg fremstilt på en uredelig og skadelig måte. NRK har med overlegg, og på feilaktig grunnlag, fremstilt forskningen ved NTNU som uetterrettelig og uredelig, heter det i klagen. Klager mener at journalistene har begått flere grunnleggende og uforståelige faktafeil og misforståelser. Dette til tross for NTNUs gjentatte korreksjoner i forkant.

Det er feil når:

1. programmet sier at «Brennpunkt har brukt samme utredningsmetode som forskerne ved NTNU»
2. programmet behandler begrepene P50 og P85 synonymt med 'styringsramme' og 'kostnadsramme'.
3. programmet skaper feilaktig og usaklig inntrykk av at NTNU har gjort skjevutvalg (når NTNU kun hadde studert 40 prosjekt), og derved vært uredelig i forskning
4. programmet misbrukte Oxford-professor Flyvbjerg og misbrukte hans opplysninger
5. programmet sier at Finansdepartementet har gitt forskerne 85 millioner kroner for å studere hvordan kvalitetssikringen virket
6. programmet brøt avtale om å trekke ut setningen om at klager hadde takket nei til nytt intervju
7. programmet hevdet at fem private konsultantselskap skulle utføre kvalitetssikringen
8. programmet brukte flere dramaturgiske og manipulerende virkemidler for å skape feilaktig og usaklig inntrykk av et samarbeid mellom NTNU, Finansdepartementet, og fem private konsultantselskaper som ikke tåler dagens lys.

I et flertall av punktene mener klager at NRK har brutt Vær Varsom plakats punkt 4.14 ved at NRK ikke ga plass til samtidig imøtegåelse. Videre mener klager NRK har bragt en rekke faktafeil og dermed brutt punkt 3.2. om bl.a. å kontrollere at opplysninger som gis er korrekte, og dessuten punkt 4.1 om å legge vekt på saklighet og omtanke i innhold og presentasjon.

Under følger en nærmere gjennomgåelse av punktene i klagen:

Punkt 1:

Klager hevder at for å dokumentere at NTNUs tall er for 'rosenrøde', har NRK lagt helt andre premisser til grunn enn hva både NTNU, andre forskningsinstitusjoner og statlig forvaltning gjør. Likevel påstår journalist Kjersti Knudssøn i innslaget at

«Brennpunkt har brukt samme utredningsmetode som NTNU.»

Dette er positiv feil, og det ble Brennpunkt orientert om i god tid før publisering. NTNU krevet at dette ble strøket fra programmet, uten at det skjedde. Man mener dette utgjør brudd på Vær Varsom-plakats punkt 3.2 om faktakontroll, og at NRK også har brutt punkt 4.14 om imøtegælsesrett, ved ikke å ta med NTNUs skriftlige imøtegåelse.

NTNU sendte før programmet gjentatte e-poster der de protesterte på måten NRK presenterte NTNU's tall på, og påpekte hvilke feil NRK begikk, uten at dette ble publisert, skriver klager.

Punkt 2

Klager fremholder at NRK blander begreper som 'kostnadsramme' og 'styringsramme', med P50 og P85. De siste begrepene angir egentlig sannsynligheten for at ulike kostnadsestimater slår til. Dette anføres som den grunnleggende feilen NRK gjør, ifølge klager.

Fremgangsmåten gir feil bilde og feil forståelse, fordi når man sammenligner NRKs tall med NTNUs tall sammenligner man epler med pærer.

I sin email før programmet skrev klager om NRKs bruk av 'styringsramme' vs 'kostnadsramme': «Konklusjonen blir dermed feil, og det fremstilles igjen som om vi lyver. Dette er et hovedpunkt i programmet, og trolig ditt sterkeste argument mot det som programmet kritiserer. Du handler her mot bedre vitende», skrev klager til Brennpunktets reporter. Og videre:

«Det er alvorlig når du bevisst bruker informasjon feilaktig for å få frem et poeng som ikke er riktig. Det er brudd på Norsk presseetikk. Jeg krever at du gjør om på dette. Det må fremgå klart at våre tall (NTNU) refererer seg til Stortingets vedtatte kostnadsramme, og at tallene dere refererer gjelder noe annet.»

I flere mailer til reporterne, og også til redaktør i NRK, advares mot at Brennpunkt etter NTNUs syn her er på ville veier.

Punkt 3

Mens NTNU opprinnelig hadde kartlagt 40 prosjekter, hadde NRK Brennpunkt - med sin egen regnemetodikk - vel ett år senere kartlagt mer enn det dobbelte antall. Det ga ulike resultat. Klager mener programmet impliserer at NTNUs forskning er uredelig, i beste fall dårlig. Det gis inntrykk av at NTNU har gjort et skjevt utvalg, implisitt valgt ut de mest vellykkede statlige prosjektene.

Det springende punkt her er at Brennpunkt sier de har brukt samme metode som NTNU. Klager fremholder at NTNU på sin side hadde tatt med *samtlig*e av de avsluttede prosjektene hvor de forelå faktisk sluttkostnad. NRK hadde på sin side fylt ut med *prognoser* der de manglet tall for sluttkostnad, for på den måten å få med flere prosjekter i regnestykket.

Ifølge klager fremstilles denne metodeforskjellen som om Brennpunkt har gjort et riktigere valg med å ta med alle, på tross av at Brennpunkt dermed på feilaktig grunnlag har sammenlignet tall som ikke kan sammenlignes. Insinuasjonene mot NTNU er egnet til å trekke deres redelighet som forskere i tvil, skriver klager.

Også her mener klager at NRK ha brutt Vær Varsom-plakatens punkt 4.1, om saklighet og omtanke.

Punkt 4

Klagens punkt om misbruk av professor Bent Flyvberg ved Oxford University dreier seg også om målemetodene for kostnadsoverskridelser, men gjengis av plasshensyn ikke nærmere her. Det fremgår intet i sakspapirene om at professoren føler seg misbrukt eller har tiltrådt klagen.

Punkt 5

Klager mener NRK i det publiserte materialet insinuerer en binding mellom NTNU og Finansdepartementet, og at det skal ha påvirket forskningen. Påstanden om at NTNU har fått 85 millioner for å studere kvalitetssikringsordningen er et element i dette, mener klager.

Påstanden er dessuten feil, og NTNU viser igjen til mailutveksling før programmet.

NTNU sier de i løpet av 12 år har fått årlige bevilgninger som samlet kan gå opp i et slikt beløp, men bare en mindre andel, trolig 5-10 prosent, har gått til forskning som gjelder kvalitetssikringsordningen.

NTNU ba om at feilaktige påstander om dette måtte strykes, det er brudd på Vær Varsom-plakatens punkt 3.2 at NRK ikke etterkom kravet, og også brudd på punkt 4.14 at den innsendte imøtegåelsen ikke ble tatt med, mener klager.

Punkt 6

Journalist Knudssøn sa i reportasjen

«Vi la våre tall frem for forskerne ved NTNU og ba om et nytt intervju, men professor Samset takket nei»

NTNU mener NRK dermed underslår hvorfor professoren ikke ønsket å stille til nytt intervju, nemlig fordi han ikke ønsket medvirke i et program som etter hans mening «bevisst misbruker informasjon som gis», som det heter i en e-mail.

Klager skriver: «Det er riktig at jeg takket nei, men det hadde en årsak, den at jeg opplever at dere i programmet bevisst tar ting ut av kontekst, klipper sammen informasjon og utnytter intervjuobjekter for å bygge opp under en på forhånd bestemt konklusjon som er feilaktig. Fargeeffekten (nedtoning til sort/hvitt) er valgt bevisst for å henge ut meg, underforstått en som ikke tør å konfronteres med det dere har funnet.»

NTNU mener dette var en avtale om å ta ut setningen om at professoren ikke ville stille. Allikevel ble det ikke tatt ut.

Punkt 7

«Slik fikk private konsulenter makt over alle store statlige prosjekter», lød tittelen på NRK.no 23.09.2015. I TV reportasjen ble det sagt at fem private konsultantselskap fikk oppdraget med å utføre kvalitetssikringen.

«Men også her har Brennpunkt feil», skriver klager. Det er ikke fem, men 15 – og ikke alle er heller private. Tre er det ikke. Rapportene fordeler seg dessuten over mange år, og når det omtales femten og ikke fem, blir det et feil bilde som skapes om at disse har tjent store beløp. Dette ble NRK eksplisitt gjort oppmerksom på av kommunikasjonssjef Runar Malkenes i en e-mail 16.09.2014, og der er brudd på Vær Varsom-plakatens punkter 3.2 og 4.14 når hans imøtegåelse ikke er tatt med, skriver klager.

Punkt 8

Klagen viser her mer generelt til Vær Varsom-plakatens punkt 4.1 om å legge vekt på saklighet og omtanke. NRKs dramaturgiske virkemidler lever ikke opp til denne, med Brennpunkts bruk av suggererende musikk, overganger fra farger til svart/hvitt, og pappfigurer i fiktiv intervjusituasjon. Grepene er gjort bevisst for å underbygge at NTNU, Finansdepartementet og fem konsultantselskaper er involvert i noe som ikke tåler dagens lys, mener klager.

FORSØK PÅ MINNELIG LØSNING:

Partene har vært i kontakt flere ganger, uten at dette har ført til noen minnelig ordning. NTNU skriver at de 'bekrefter' at de aldri er kontaktet av NRK med formål å finne en minnelig løsning.

TILSVARSRUNDEN:

NRK sier seg forundret over den sterke ordbruken i klagen, som for øvrig ble levert inn dagen etter at Brennpunkt-journalistene fikk SKUP-diplom for programmet. NRK avviser klagen på samtlige punkter.

NRK mener programmet *ikke* inneholder noen kritikk av Concepts forskning. «Tvert imot har vi brukt deres forskning til å gå videre og gjennomføre våre egne undersøkelser», skriver NRK. «Mens Concept valgte å ta utgangspunkt i statlige investeringsprosjekt som har fått en sluttkostnad, har Brennpunkt valgt å ta med samtlige prosjekter, også de som bare har en prognose for hva kosten blir. Forskjellen i utvalg er redegjort for i programmet og i våre nettpublikasjoner», svarer NRK.

«Vi kan ikke se at det er noe presseetisk tvilsomt i å lage en alternativ undersøkelse. Vi vet at klager er uenig med oss, både når det gjelder utvalg og konklusjon, men det betyr ikke at vi har fremstilt Concepts eget forskningsprosjekt på en 'uredelig og skadelig måte'», slik klager skriver.

«Det betyr heller ikke at vi har gitt publikum feilaktige opplysninger og at vi slik sett har handlet i strid med Vær Varsom-plakatens punkt 3.2. Vi har tilbud klager å kommentere våre funn og våre beregninger, men han har takket nei til dette. I stedet har han valgt å polemisere sterkt og uimotsagt mot NRK blant annet i Concepts eget nyhetsbrev og på NTNUs nettsider», skriver NRK.

Sekretariatet skal her opplyse at på NTNUs nettsider utdypes klager sine anførsler mot Brennpunkt, som han mener er en versting når det gjelder etiske overtramp, og driver bevisst manipulering med informasjon. Kommentarene står her uimotsagt.

NRKs tilsvarende punktvis:

Punkt 1

NRK har aldri hevdet at de brukte samme *utredningsmetode* som NTNU, som det står i klagen. Derimot har NRK sagt de brukte samme *utregningsmetode*, men at de inkluderte prosjekter som ennå ikke var helt ferdige. Fremgangsmåten ble redegjort for på TV og nett.

NRK hadde regnet med ytterligere 46 prosjekter. Ikke alle var ferdige, men noen av de store, som fregattkjøp og dobbeltspor mellom Asker og Sandvika, hadde reelt vært ferdige i flere år, men endelig sluttkostnad var ikke satt i påvente av økonomiske eller rettslige etterspill.

NRK understreker at de ikke har hevdet at det er noe feil med NTNUs tall, som var like med det NRK selv fant for de 40 første prosjektene, men viser kun til at bildet blir annerledes når vi innlemmer flere prosjekter, skriver NRK i sitt tilsvarende.

«Klager, professor Samset, mener NRK har brutt imøtegåelsesretten fordi vi ikke refererte hans skriftlige innsigelser mot vår utregningsmetode. NRK kan ikke se at de har rettet noen sterke beskyldninger mot Concept og deres forskning. Vi har aldri påstått at Concepts

forskning er uriktig. Vi har i stedet startet vår egen utvidet undersøkelse, og gjort det tydelig for seerne hva som er forskjellen på de to», skriver NRK

NRK mener at Vær Varsom-plakatens imøtegåelsesrett etter punkt 4.14 gjelder den som utsettes for sterke beskyldninger, og den kommer derfor ikke til anvendelse her hvor det ikke er fremsatt beskyldninger.

Da det nærmet seg publisering av Brennpunkt, fikk både NTNU og Finansdepartementet tilbud om forhåndsvisning. Klager hadde flere innvendinger, og NRK tok hensyn til noen av dem og justerte innslaget, skriver NRK. I stedet for å si at NTNU 'valgte ut' 40 prosjekt, sa de 'så på'. NRK la også inn en redegjørelse for de ulike estimatene som forskere og konsulenter bruker.

Selv om dette var gjort, fant klager det i en mail «meningsløst» å kommentere NRKs tall, og han avsto intervju ved to anledninger.

NRK Brennpunkt avviser også påstanden om bevisst misbruk av informasjon. Flere ganger ble NRK henvist til Finansdepartementet av klager, og de hadde en omfattende korrespondanse før de fikk avtale om intervju med en statssekretær. Det er i intervjuet med ham at NRKs programleder sier at «våre tall viser at dette ikke er så rosenrødt som de første talene fra NTNU antyder». NRK kan ikke se at Samset har rett til noen form for samtidig imøtegåelse av formuleringen 'rosenrødt', som NRKs reporter bruker når hun stiller spørsmål til statssekretæren.

Punkt 2

Når det gjelder Brennpunkts bruk av begreper, viser NRK til at det er utfordrerne å lage god TV journalistikk på kompliserte økonomiske sammenhenger. NRK jobbet derfor mye med formuleringene, dels for å forenkle, dels for å beholde presisjonsnivået. I denne prosessen konsulterte man fagekspertise i Finansdepartementet, og viste også resultatet for Statens Vegvesen og Kystdirektoratet, og begge de omtalte etatene mente NRK formidlet systemet korrekt.

NRK gir i sitt tilsvarende en detaljert gjennomgang av hvordan manus utviklet seg i bruken av de omstridte begrepene P50 og P85, og hva som er sammenlignbare størrelser. Målet var ene og alene å forbedre programmet, og gjøre det hele forståelig for seeren. NRK har tatt hensyn til flere synspunkter fra klagers reaksjon i prosessen, og mener Brennpunkt i sluttproduktet hverken har sammenlignet epler og pærer, eller begått noen urett mot klager.

Punkt 3

NRK mener de har brukt samme utregningsmetode som NTNU, og tydelig redegjort for forskjellene mellom NTNUs tall på 40 ferdige prosjekter, og NRKs tall for 86 prosjekter, hvor ikke alle var ferdige, eller hadde fått noen formell sluttkostnad. Igjen viser NRK til at de ikke har kritisert NTNUs rapport, kun vist at det store bildet endrer seg dersom man inkluderer flere prosjekter

Punkt 4

Punktet i klagen gjelder påstand om feiltolkning av professor Flyvbjerg ved University of Oxford. NRK mener de har hatt en åpen dialog og gitt alle data til den intervjuede professor. Etter visning fikk NRK en takkemail, hvor professoren ifølge NRK sier: «Jeg føler meg fair behandlet, og at I gjør god bruk af det vi dækkede i interwiewet, mange tak Bent.»

Punkt 5

I spørsmålet om 85 millioner kroner til forskningsprogrammet Concept har klager ment at

kun 5-10 prosent går til selve kvalitetssikringsordningen. NRK mener at dette står i motstrid til NTNUs egen web om Concept, hvor det står at deres hovedoppgave er «følgeforskning knyttet til kvalitetssikringsordningen». Det samme synes å fremgå at statsbudsjettet og annen omtale av Concept fra Finansdepartementet.

NRK valgte derfor ikke å stryke setningen om 85 millioner. NRK har gitt dokumentere fakta rundt dette, og avviser at det ligger insinuasjoner utover fakta som gis.

Punkt 6

NRK viser til at de gjerne ville forelegge sine funn for Concept. Det er riktig at professoren tilslutt avsto intervjuet, og ville ha med begrunnelsen om at NRK misbruker informasjon mv. Det kom etter at professoren hadde sett programutkastet. Men NRK minner om at professoren også hadde avslått intervju *før* han hadde sett noe program.

NRK skriver de synes det er vanskelig å forholde seg til en forsker som ikke ville kommentere NRKs tall, men samtidig slo fast at programmets hovedkonklusjon var feil. Derfor avsto NRK å gi professorens begrunnelse for å si nei til nytt intervju. I stedet tilbød NRK seg å trekke hele setningen om professorens avslag, men siden NRK aldri fikk svar på dette tilbudet, lot man setningen stå.

Punkt 7

Diskusjonen rundt 5 eller 15 konsulentselskaper, berører egentlig ikke klager – det er et forhold mellom Finansdepartement og konsulentselskapene. Men NRK velger allikevel å svare. De har ikke har mottatt klager fra de berørte på dette, og det faktiske forhold er at pengene til de 15 konsulentene er sluset gjennom fem hovedselskaper, som igjen kan bruke samarbeidspartnere. Slike partnere er benyttet, men dialogen med Finansdepartementet som oppdragsgiver, og betalingen, er gått via de fem.

Punkt 8

Når det gjelder klagen på de dramaturgiske virkemidler, skriver NRK at de har vært nøkterne, og kun tydd til ordinære grafiske grep. En av utfordringene i TV produksjonen var at ingen i kvalitetssikringsordningen ville stille til intervju, før en statssekretær kom på banen helt mot slutten. Man brukte derfor ulike virkemidler for å forklare et komplisert system. NRK kan ikke se at disse strider mot god presseskikk.

Tilslutt viser NRK til at klager ikke har tilbud NRK noen imøtegåelse når han på sin side sabler ned programmet på NTNUs egen web. Her skriver klager blant annet at «det var journalistene som jukset med informasjonen. Og det skjedde bevisst og mot bedre vitende.»

Klageren skriver i sitt tilsvaret om 10 punkter hvor Brennpunkt tar feil. Første punkt gjelder der NRK – feilaktig ifølge klager – påstod at «vi sprekker like mye som resten av verden». Klager mener dette er et brudd på Vær Varsom-plakatens 3.2. Og fordi påstanden ikke er fakta – men feil – må det anses som en subjektiv kommentar fra NRKs side. Og fordi NRK ikke gjorde det klart at det var en kommentar, har de også brutt punkt 4.2 om å skille faktiske opplysninger og kommentarer, skriver klager.

Det gjentas i tilsvaret påstander om at NRK har skapt inntrykk av uetterrettelig og manipulert forskning, ved at det skapes mistanke i programmet om at bevilgningen på 85 millioner kroner, og en styreplass, har gitt departementet innflytelse på forskningen.

Når det gjelder klagen på mangelfull imøtegåelse, viser klager til at han riktignok av slo nytt intervju hvor han skulle filmes. Men han har i fullt monn svart på e-mail og svart på skriftlige spørsmål. Han har sett programmet på forhånd, og ga skriftlige korreksjoner og imøtegåelser. Det er med andre ord feil når NRK hevder at professor Samset takket nei til å kommentere våre funn og våre beregninger. Feilen ligger i stedet i at NRK ikke tok med en eneste av professorens mange imøtegåelser i tv-reportasjen.

Klager gjentar at det er feil at NRK ikke har fremsatt grove beskyldninger, som ville utløse imøtegåelsesrett etter punkt 4.14. Når Brennpunkt sier de har benyttet samme utregningsmetode, og setter NTNUs oppsiktsekkende positive funn opp mot NRKs langt mer negative funn - «vi sprekker like mye som resten av verden» - er dette så skadelig for NTNU at vi har rett til samtidig imøtegåelse etter 4.14, mener NTNU, skriver klager.

Det er i tilsvaret også vist til at Finansdepartementet i en e-post til klager har opplyst om at det er to faktiske forhold som blir omtalt i programmet som ikke er korrekte og som ga en skjev framstilling av KS-ordningen.

NRK beskriver i sitt tilsvaret nok en gang hvordan de mener de brukte måle metodene skal forstås. NRK understreker at uenighet om dette ikke betyr at NRK har bragt faktafeil. Og NRK understreker at de aldri har sammenlignet NTNUs tall med den internasjonale undersøkelsen i programmet - her var det NRKs egne tall som ble brukt.

«Kun ett sted i programmet legger vi frem NTNUs tall. Da sammenlignes de med tilsvarende tall i NRKs undersøkelse. NTNU kommenterer egne tall, men har ved flere anledninger, skriftlig og muntlig avslått å kommentere NRKs tall. Dette har vi respektert. Det er med andre ord ikke riktig at NTNU ikke har fått mulighet til å forsvare seg», skriver NRK og konkluderer at det ikke har brutt god presseskikk.

Klager har skrevet nok et tilsvaret, for å imøtegå det klager mener er nye opplysninger fra NRK. Ved sitater fra uttalelser som ble gitt da NRK Brennpunkt vant en Skup-pris, mener klager at disse viser at NTNUS undersøkelser ble brukt i de omstridte sammenligningene, og at NTNU derved var berettiget til samtidig imøtegåelse. Klager mener også at mailene fra klager under produksjonen, ikke kan misforstås: De utgjorde et krav om imøtegåelse som ikke ble hørt av NRK.

Videre kommenterer klager NRKs siste redegjørelse om hva slags budsjetteringsteknikk som er mest korrekt å legge til grunn når man forsker på Statens kvalitetssikringsordning. Klager fastholder at NRK gjorde grunnleggende feil, og ikke tok hensyn til de korreksjoner som ble gitt underveis av NTNU og Finansdepartementet. Dermed brøt NRK Vær Varsom plakatens punkt 3.2, mener klager. Det fastholdes også at NTNU ikke fikk sin rett med hensyn til samtidig imøtegåelse.

NRK fastholder i sitt siste svar at redaksjonen ikke har brutt god presseskikk. NRK gjentar tidligere anførsler, og peker dessuten på at selv om klager er sterkt kritisk til NRKs metode, trekker klagers nyere forskning i samme retning som resultatene fra NRK.

NY BEGRENSET BEHANDLING:

Pressens Faglige Utvalg konkluderte **26. mai 2015** med at NRK ikke hadde brutt god presseskikk.

Klager kom 26. juni tilbake med en anmodning om ny behandling. Begrunnelsen for anmodningen var at det var begått en feil i saksbehandlingen forkant av PFUs møte.

Feilen er ifølge klager at utvalget ikke tok stilling til forhold knyttet til Finansdepartementet selv om departementet hadde gitt sitt samtykke til klagen.

Sekretariatet har gjennomført en ny tilsvaarsrunde knyttet til disse forholdene. Tilsvaarsrunden har dels dreid seg om det formelle, om det faktisk forelå et samtykke og hva det skulle innebære med hensyn til saksbehandlingen, og dels om det materielle. Departementet har tydelig opplyst, både muntlig og skriftlig, at det ikke har partsforhold i klagesaken, men mener at det har gitt sitt samtykke til klagen. Sekretariatet valgte å ta anmodningen til følge. I et e-brev til NRK 28. august opplyste sekretariatet:

«Departementet ga sitt samtykke til klagen i en e-post til klager. Korrespondansen ble gjengitt i klagers første tilsvaarsvar. Sekretariatet beklager at dette samtykket ikke ble fanget opp på en korrekt måte og har derfor akseptert en behandling i Pressens Faglige Utvalg av de forhold klager beskriver i sin anmodning.»

Klager, altså NTNU/Concept, mener Finansdepartementet hadde rett til, men ikke fikk mulighet til, samtidig imøtegåelse av flere påstander i programmet. I klagers brev heter det:

«Det springende punktet i denne klagesaken slik den nå står, er om Finansdepartementet hadde rett til å imøtegå påstanden om at kvalitetssikringsordningen har liten effekt; at Norge «sprekker like mye som resten av verden», «at det ser ut til at prosjektene sprekker like mye som før» og at departementet har «gitt fem private selskap jobben med å kvalitetssikre», selskaper som ifølge Brennpunkt har «tjent nær 400 millioner kroner» på dette. (...) Uansett hva man måtte mene om kvalitetssikringsordningen og dens effekt, må det være hevet over enhver tvil at den er meget viktig for Norge. Det er lagt ned betydelige ressurser i å utvikle og implementere en ordning som skal løse et alvorlig samfunnsøkonomisk problem: store kostnadsoverskridelser i statlige investeringsprosjekter, og mindre samfunnsnytte. Hvis Brennpunkt hadde hatt rett, ville ordningen ha påført den norske stat flere milliarder kroner i unødvendige kostnader. (...) NRK Brennpunkts påstander kan ikke forstås på annen måte enn at Finansdepartementet har skapt en kvalitetssikringsordning som ikke virker. Dette er beskyldninger om «faglige svakheter» og dårlig styring av pengebruk, med svært store samfunnsøkonomiske konsekvenser.»

Klageren mener det dreier seg om alvorlige beskyldninger som påfører departementet betydelig publiseringsskade. «Departementet beskyldes kort sagt for å ha skapt et system som fører til dårlig forvaltning av Norges økonomiske ressurser.» Det anføres at departementet bestrider NRK Brennpunkts konklusjon og at det hevder at konklusjonen er basert på en misforstått og feilaktig metodebruk, og at departementet uansett skulle fått forsvart seg, i tråd med kravet i Vær Varsom-plakatens punkt 4.14.

Det anføres i tilsvaarsrunden at departementet i en e-post til Brennpunkt opplyste at det var feil å legge styringsrammen til grunn for kostnadsoverskridelser, men at Brennpunkt ikke tok hensyn til dette, og heller ikke tok med departementets imøtegåelse. «I tv-reportasjen

kom det ikke fram at påstanden om at «vi sprekker like mye som resten av verden» er basert på sammenligning av ulike størrelser. Premissene for sammenligningen framkom ikke.»

Det anføres videre at NRK gjentatte ganger påsto at fem private konsulentselskaper gjør all kvalitetssikring, og at dette er et vesentlig element i mistenkeliggjøringen av departementet. Dette på tross av at departementet imøtegikk dette overfor redaksjonen før publisering, og at det faktisk dreier seg om 15 selskaper.

Avslutningsvis i klagers brev heter det: «Det finnes intet i innklagd tv-reportasje som viser at Finansdepartementet bestrider Brennpunkts påstander om at kvalitetssikringsordningen ikke virker; at «Det ser ikke ut til at kvalitetssikrerne treffer, og at vi sprekker like mye som resten av verden», og «det ser ut til at prosjektene sprekker like mye som før», og at «bare fem private konsulentselskaper står for kvalitetssikringen».

NRK brukte sitt første tilsvare til å imøtegå klagerens anmodning om ny behandling. NRK mener det ikke er begått saksbehandlingsfeil og at det derfor ikke er grunnlag for «tilleggsbehandling» av klagen knyttet til Finansdepartementets samtykke. «I e-poster som professor Knut Samset (klageren; sekr. anm.) senere har fremlagt kommer det klart frem at Finansdepartementet har gitt støtte til at Samset klager Brennpunkt inn for PFU, men da på NTNU og Concepts vegne. Det går like klart frem at Finansdepartementet ikke ønsker partsstatus i saken. NRK mener at det på behandlingstidspunktet ikke forelå et formelt samtykke til klagebehandling fra departementet. Videre anfører NRK at departementet hadde alle muligheter til selv å klage Brennpunkt inn for PFU dersom det mente det forelå brudd på Vær Varsom-plakaten. I NRKs tilsvare heter det: «PFU åpner for at det er mulig å klage på vegne av andre, men ordningen er vel normalt tenkt for aktører som har større problemer med å forsvare seg enn Finansdepartementet har.»

Det vises i NRKs tilsvare til at redaksjonen i over ett år hadde løpende kontakt med departementet, også kontakt klageren, altså NTNU, ikke har oversikt over. Det vises også til at departementet fikk tilgang til manusutkast og at det ble gjort endringer i dokumentaren basert på innspill derfra. I tillegg fikk statssekretæren fem minutter i slutten av programmet til å forsvare KS-ordningen og til å trekke fram forbedringspotensialet. Dette intervjuet ble også vist for og godkjent av departementets kommunikasjonssjef i etterkant.

NRK anfører at kommunikasjonen mellom Brennpunkt-redaksjonen og departementet endte med en uenighet «om hvordan man regner antall involverte konsulentselskaper og hvordan man bruker begrepet «kostnadsramme». Der er departementet på linje med Samset (klageren; sekr. anm.). Departementet har imidlertid ikke sett dette som så vesentlig at de selv har klaget på NRK Brennpunkt. Derimot takket kommunikasjonssjef Runar Malkenes flere ganger for at Brennpunkt holdt departementet oppdatert, og på «en ryddig måte» delte vinklingen på programmet i forkant av intervjuet med Pedersen.»

NRK kan ikke se at det er grunnlag for en ny behandling saken på grunn av saksbehandlingsfeil.

Klageren gjentar i sin kommentar i all hovedsak tidligere argumenter for at det foreligger brudd på Vær Varsom-plakatens punkt 4.14, altså at Finansdepartementet ikke fikk mulighet til samtidig kommentar av alvorlige og meget skadelige påstander. Det gjentas at «Brennpunkts påstander kan ikke forstås på annen måte enn at Finansdepartementet har skapt en kvalitetssikringsordning som ikke virker». Det anføres også nok en gang at NRK hadde mottatt imøtegåelse og faktiske opplysninger som redaksjonen valgte ikke å videreformidle i programmet. Det vises til at PFU tidligere har uttalt at en redaksjon må

være presseetisk forpliktet til å bringe imøtegående kommentarer/opplysninger selv om kilden ikke ønsker å stille i et intervju.

I tilsvaret gir klager NRK honnør for å ha gått inn i et vanskelig tilgjengelig sakskompleks, men mener det ikke kan være journalistikkens oppgave å holde tilbake vesentlig informasjon.

NRK bestrider grunnlaget for ny klagebehandling og mener en aktør som Finansdepartementet ville ha klaget på egne vegne dersom det hadde noe å utsette på programmet. NRK tar imidlertid til etterretning at PFU-sekretariatet har vurdert saken annerledes og valgt å sette i gang en ny begrenset klagebehandling.

I tilsvaret gjentas det at klager ikke har full oversikt over kontakten mellom redaksjonen og departementet, og det vises til at departementet i løpet av ett år fikk fire forespørslers om å bidra med intervju i selve dokumentaren. Disse forespørslene ble alle avslått og departementet ville bare bidra med skriftlig faktainformasjon. «Først da dokumentaren var så godt som ferdig fikk vi intervjuavtale med politisk ledelse. Da denne avtalen var på plass, hadde vi en konstruktiv dialog med departementet – både for å kvalitetssikre innholdet i programmet, og for å klargjøre premissene for intervjuet med statssekretær Jon Gunnar Pedersen.»

I tilsvaret viser NRK til statssekretærens utsagn i intervjuet umiddelbart etter programmet, der han uttaler at departementet er «veldig interessert i å se videre på NRKs tall. NRK mener intervjuet med statssekretær Pedersen må være å anse som samtidig imøtegåelse (i NRKs tilsvaret kalt «tilsvaret»). Det anføres også at departementet i ettertid ikke har kritisert NRKs utregninger.

Med hensyn til uenigheten om antall konsulentselskaper som har vært inne i bildet viser NRK til at departementet fastholder at det dreier seg om 15, mens NRK har brukt antallet fem fordi dette er de fem som har vært konstante gjennom hele perioden siden oppstarten i 2000. NRK mener dette er noe som kan forsvares selv om departementet er uenig.

Klager kom tilbake med nok et tilsvaret. Denne gang dreier det seg om NRKs kontakt med en ekspert brukt i programmet, en ekspert (Bent Flyvbjerg) som er sitert i programmet som at vedkommende går god for de utregningene NRK har foretatt. På oppfordring fra klageren har eksperten avvist at han går god for NRKs metoder. I Flyvbjergs brev heter det:

«Jeg skal på den baggrund oplyse, at jeg ikke mener, at jeg har sagt god for NRKs metoder og NRKs sammenligning av mine undersøgelser. Jeg mener ikke at have taget stilling til disse spørgsmål. Jeg mener utelukkende at have taget stilling til, om jeg følte meg fair behandlet i utsendelsen og om NRK gjorde god bruk af deres interview med mig. Hvis NRK har materiale, som underbygger ovenstående udsagn, så vil jeg meget gerne se dette.»

NRK kan vanskelig se at det foreligger nytt materiale som ikke allerede har vært behandlet av utvalget. «NRK rådførte seg med Flyvbjerg om, og eventuelt hvordan, disse undersøkelsene kunne holdes mot hverandre da vi intervjuet ham i Oxford. Bent Flyvbjerg gav oss råd om hvordan vi burde gjøre dette. Det er dette vi viser til i vårt svar når vi sier at han har gått god for metoden for sammenligning av de to undersøkelsene. Sammenligningen er tydelig i programmet, og i tråd med anbefalingene fra Flyvbjerg. Den er gjort forsiktighet og forbehold. Etter påsyn av programmet hadde Flyvbjerg – i motsetning til Samset (klageren; sekr anm.) – ingen innvendinger mot vår sammenligning og metodebruk.» NRK

mener klageren omskriver dette til å påstå at Flyvbjerg går god for utregninger og datagrunnlag i undersøkelsen NRK har laget.

NRK minner til slutt om at tilleggsrunden i denne saken dreier seg om forholdet knyttet til Finansdepartementets samtykke.

PRESSENS FAGLIGE UTVALG UTTALER:

Klagen gjelder NRK Brennpunkts omtale av Statens kvalitetssikring for store investeringsprosjekter og forskning omkring denne ordningen. Programmet ble sendt i september 2014.

NTNU ved forskningsprogrammet Concept er klager. På tross av omfattende dialog med NRK før programmet, mener NTNU at deres forskning er presentert på en uredelig måte, og at redaksjonen bevisst har fordreid eller fortiet deres innspill.

NRK Brennpunkt avviser klagen, og mener å ha strukket seg langt for å ta med forskernes syn. Men NRK mener ut over dette å stå fritt til å drive sine egne undersøkelser for å belyse viktige samfunnsspørsmål.

Klagen gjelder både TV-dokumentaren og en samtidig nettartikkel. Selv om disse ikke er identiske, behandles de presseetiske problemstillinger under ett.

Pressens Faglige Utvalg vil berømme NRK for i dette programmet å ha tatt fatt i viktige og kompliserte samfunnsspørsmål.

Utvalget konstaterer at det i den journalistiske prosessen forut for publiseringen er gjennomført ett intervju, og dessuten at partene har hatt en omfattende mailkorrespondanse. NTNU og NRK ser ulikt på begrepsapparat, på forskningsmetoden som er brukt og det som kan kalles fakta saken.

Utvalget ser at det er vanskelig å fremstille komplekse økonomiske sammenhenger i TV-formatet, og redaksjonen må i noen grad velge mellom høyt presisjonsnivå og forståelig fremstilling. Det kan, som her, være ulike syn på resultatet, men utvalget mener at NRK i hovedsak har lagt premissene åpne og forklart sin fremgangsmåte. Hovedfokus for NRK er om kvalitetssikringsordningen virker, ikke om NTNU har gjort en god jobb i sin forskning på ordningen. Derfor kan heller ikke NTNU påberope seg noen generell rett til imøtegåelse på NRKs alternative undersøkelser, som klagen i noen grad legger opp til, men kun det som gjelder egen undersøkelse. Utvalget mener at NRK med fordel kunne har redegjort bedre for forskjellene i utregningsmetode og grunnlag mellom NTNUs forskning og NRKs videre undersøkelse. Likevel mener utvalget at premissene for fremstillingen er tilstrekkelig tydeliggjort, slik at dette ikke innebærer et presseetisk brudd.

Utvalget mener videre at NRKs fremleggelse av egne tall i programmet, og med den påfølgende forklaringen, ikke innebærer en sterk beskyldning av faktisk art mot NTNU, jfr. VVPs punkt 4.14 om imøtegåelsesretten. NTNU har imidlertid flere ganger avslått muligheten for å komme til orde i programmet med sitt syn. Spørsmålet blir dermed om NRK likevel burde opplyst om hvorfor NTNU ikke ønsket å stille til intervju om de nye tallene. Utvalget mener at NRK med fordel kunne ha opplyst om at NTNU bestred NRKs utregning. Dette ville gitt seerne et mer balansert bilde. Men ettersom utvalget mener at tallene i seg selv ikke medfører en sterk beskyldning mot, eller mistenkeliggjøring av, NTNU, kan utvalget derfor heller ikke se at denne utelatelsen medfører et brudd på god presseskikk.

Etter en samlet vurdering finner utvalget at NRK ikke har brutt god presseskikk.

Oslo, 26. mai 2015
Alf Bjarne Johnsen,
Frode Hansen, Øyvind Brigg,
Henrik Syse, Amal Aden, Eva Sannum

**NY BEGRENSET BEHANDLING.
SEKRETARIATETS FORSLAG TIL UTTALELSE:**